

Zaandijk, Lagedijk 104-106, 'Raadhuis'

Inventarisatie en staat van de beschilderde linnen behangsels in de slaapvertrekken

Zaandijk, Lagedijk 104-106, 'Raadhuis'

Inventarisatie en staat van de beschilderde linnen behangsels in de slaapvertrekken

Opdrachtgever
Hendrick de Keyser Monumenten
Herengracht 172
1016 BP Amsterdam

Rapport
Intern
30-01-2025

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
2 Slaapkamer eerste verdieping linksvoor	6
3 Slaapkamer eerste verdieping linksachter	9
4 Slaapkamer eerste verdieping rechts	12
5 Advies	14

1 | Inleiding

Het rijksmonumentale huis Lagedijk 104-106 in Zaandijk werd in 1752 gebouwd in opdracht van de koopman en oliefabrikant Cornelis Florisz de Lange. Na diens overlijden vererfde het pand binnen zijn familie, totdat het in 1854 werd aangekocht door de Gemeente Zaandijk en in gebruik werd genomen als raadhuis. Ruim een eeuw fungeerde het pand als zodanig, naderhand bleef het in gebruik als trouw- en vergaderlocatie en werd een deel van het pand verhuurd. Sinds 1991 is het in eigendom van een stichting die nu de intentie heeft het pand over te dragen aan Hendrick de Keyser Monumenten.

Lagedijk 104-106 is een zeer goed bewaard gebleven voorbeeld van een Zaanse koopmanshuis. In het interieur zijn veel historische elementen bewaard, waaronder een bijzondere trap met open spil, diverse stuc- en beschilderde plafonds, een marmeren schouw in rococostijl uit de bouwtijd, een 18de-eeuwse smuiger en een opmerkelijk grote reeks geschilderde landschappen in de zaal uit 1804. Exceptioneel is ook de grote hoeveelheid beschilderde, 18de- of vroeg 19de-eeuwse linnen behangsels die in de slaapvertrekken op de verdieping bewaard zijn gebleven. Zij dateren mogelijk nog uit 1752, behoren tot de weinige bewaard gebleven voorbeelden van dergelijk behang in Nederland en zijn van grote kunst- en cultuurhistorische waarde. In dit rapport worden zij kort beschreven en wordt de hun conditie in kaart gebracht.

2 | Slaapkamer eerste verdieping linksvoor

In deze slaapkamer, historisch 'de groene kamer' genoemd, is een nagenoeg (op één stuk na) intact beschilderd linnen behangsel bewaard gebleven. In de literatuur wordt vaak gesteld dat deze is voorzien van een lila fond, maar deze is ofwel sterk verkleurd of eerder bruinbeige dan lila. Hier overheen is een strooimotief van kleine groene bloemen en bladeren gezet, met subtiele blauwe accenten. Het linnen behangsel is in een egale fondkleur geschilderd en daarna met een stempel of sjabloon voorzien van het strooimotief. Het bestaat uit vrij brede, handmatig aan elkaar genaaide banen.

Het behangsel is nog op alle wanden aanwezig (ook de deuren zijn behangen) en op de wanden bevestigd met oude spijkers. Hoewel het in goede staat lijkt te verkeren is het doek op enkele plekken beschadigd, meest zichtbaar langs de dakkapel waar het deels is verdwenen en uit elkaar gevallen. Op foto's uit 1979 is deze schade ook al zichtbaar, maar deze is daarna verergerd. Met name rechts naast de dakkapel is na 1979 een groot stuk verdwenen. De kamer heeft grotendeels geen plint en langs de onderzijde is her en der slijtage zichtbaar, net als op de toegangsdeur en op de kastdeur links van het raam. Op enkele plekken lijken witte verfstrepen op het behang te zitten en op de kastdeur rechts van het raam heeft iemand twee of drie witte letters geschilderd. Langs de bovenrand is op een paar plekken een buis door het behang geplaatst en er zijn enkele kabelgootjes op gespijkerd. Het behang is op een aantal plekken door gaan hangen.

Overzicht slaapkamer linksvoor

Details van de beschadigingen bij de dakkapel

Detail van het doorhangen

Bevestigingsmethode

3 | Slaapkamer eerste verdieping linksachter

Deze kamer werd vroeger 'de gele kamer' genoemd, naar de heldergele fondkleur van het (relatief grof geweven) linnen behang. Over de fondkleur is een groot motief van kobaltblauwe blad- en bloemvormen aangebracht. Her en der is de schildering handmatig (enigszins slordig) bruin ingekleurd. Het doek bestaat uit vrij brede banen die handmatig aan elkaar genaaid zijn, de beschildering is waarschijnlijk met een stencil of sjabloon gemaakt.

Net als in de groene kamer is het behangsel nog op alle wandvlakken aanwezig (er is ook over deuren heen behangen), met uitzondering van één wand bij een in 1991 verbrede dakkapel. Dit verwijderde stuk is bewaard gebleven en ligt los op zolder. Het behang in de gele kamer verkeert in relatief goede staat, enkel bij de dakkapellen is het door gaan hangen. Op een aantal plekken zijn spijker- en slijtgaten zichtbaar. Zo is te zien dat rond de bedstede ooit een decoratieve lijst heeft gezeten, die op het behang was gespijkerd, en is bij de kast rechts naast de bedstede een gat ontstaan bij de deurgreep. Aan de onderzijde van één van de toegangsdeuren naar de kamer is een vergelijkbare slijtplek te zien. Onder de bedstede is een grote groene verfvlek zichtbaar, die waarschijnlijk niet bij het oorspronkelijke behang hoort, net als witte verfsporen langs de onderrand en er zijn enkele kleine grijswitte verfvlekken verspreid door de kamer te vinden.

Overzicht slaapkamer linksachter

Detail beschadigingen

Detail van doorhangen bij de dakkapel

Los bewaard behangfragment

Op het behang bevestigde kabelgoot

4 | Slaapkamer eerste verdieping rechts

De grootste slaapkamer, 'de blauwe kamer', is voorzien van een verfijnd linnen behangsel met symmetrische patronen in Lodewijk XIV-stijl op een indigoblauwe achtergrond met bloemmotieven in licht- en donkerblauw. Waarschijnlijk is dit linnen behangsel, in tegenstelling tot andere twee behangsels, met een blokdruk bedrukt en van een afstand is het formaat van het blok goed zichtbaar. In de 19de eeuw is er een papierbehangsel overheen geplakt dat in 1903-1904 weer is verwijderd, maar vermoedelijk zijn daarbij delen van het behangsel beschadigd en weggehaald. Waar het behang toen al verdwenen bleek, werd een effen blauw behang aangebracht, dat later weer is verwijderd. Het behangsel is waarschijnlijk op de wanden bevestigd met spijkers, waar overheen een moderne stoffen band is geplakt.

Op basis van foto's uit de jaren zestig, zeventig, tachtig van de 20ste eeuw en nu kan worden vastgesteld dat in deze periode aanzienlijke delen van het doek zijn verwijderd. Het is zodoende het slechtst bewaard gebleven behangsel in het huis. Het is nu nog aanwezig op de lange, gebogen wand, op een kastdeur, op en rondom de bedstede en boven de schouw. Ook is het bij een verbouwing aangebracht op de zijkanten van de schouw (hier zat het vroeger niet). De bewaard gebleven fragmenten zijn desalniettemin wel in goede staat, beter dan in de andere ruimtes, en vertonen vrijwel geen slijtage of schade. Alleen op de zijkanten van de schouw zijn enkele gaatjes in het behang waarneembaar. Wel is een lelijk modern koperen plaatje met naam op het behang aangebracht, waarvan niet zeker is of deze kan worden verwijderd zonder het behang te beschadigen.

Overzicht slaapkamer rechts

Behangfragment op de schouw

Behangfragment op een kastdeur

Kleine beschadigingen bij de schouw

Detail van een slijtspoor

5 | Advies

De linnen behangsels op de verdieping van Lagedijk 104-106 vormen een uniek ensemble. Ze verkeren in relatief goede conditie met vrij weinig scheuren en gaten. Een terughoudende conserverende benadering van de vertrekken wordt aangeraden met inschakeling van een erkende restaurator van geschilderde behangsels.

Zijn/haar werkzaamheden omvatten het terugplaatsen en opnieuw opspannen van losse, loszittende en doorhangende onderdelen, het dichten en herstellen van gaten, scheuren, slijtage en rafelranden, het reinigen van ingedrongen en aanhangend vuil (indien nodig) en het verwijderen van retouches en latere verfvlekken en consolideren van verflagen (indien nodig). Storende kabelgoten en lichtschakelaars kunnen worden verwijderd.

Als onderdeel van de herbestemming van het pand wordt aangeraden de ingrepen in de vertrekken waar de behangsels zich bevinden beperkt te houden. Het bestemmen van deze vertrekken als woon- of slaapvertrekken zou daarom de voorkeur hebben. Met name de inpassing van 'natte cellen' en voorzieningen zoals centrale verwarming en leidingwerk in de nabijheid van deze vertrekken moet met aandacht gebeuren om waterschade (ook op lange termijn) te voorkomen.

Na restauratie wordt aanbevolen de conditie van de behangsels jaarlijks te monitoren. Alhoewel het om relatief robuuste linnen behangsels gaat zijn temperatuur en luchtvochtigheid een punt van aandacht.

Omdat het huis momenteel leegstaat en de kamers op de verdieping niet worden gebruikt zijn er geen acute bedreigingen voor verder verval van de historische behangsels. Er wordt momenteel beperkt gestookt in het huis en het is daarom van belang de klimatologische omstandigheden in de periode voor en tijdens de restauratie in de gaten te houden.

De periode tijdens restauratie van het huis vormt een extra risico. Voorafgaand aan de restauratie van het pand moeten daarom de behangsels met folie beschermd worden tegen schade, met name tijdens cascowerkzaamheden en schilderwerk.

Op zolder zijn nog losse behangselfragmenten aanwezig. Het betreft onderdelen van het behang uit de kamers op de verdieping maar ook fragmenten van behang afkomstig van de begane grond. Ook zijn er diverse bouwfragmenten bewaard (o.a. binnenluiken). Het is van belang dat deze fragmenten voorzichtig worden behandeld en veiliggesteld. Er moet voor worden gewaakt dat losliggende fragmenten niet worden weggegooid, beschadigd raken of verdwijnen. Deze onderdelen horen bij het nagelvaste ensemble en kunnen bij restauratie teruggeplaatst worden en/of een plaats in het huis krijgen.